

John Rawls ve Robert Nozick'in Adalet Teorilerinde "Hak Ediş": Çılgın Dünya Filmi Aracılığıyla Bölüşüm Problemine Bir Bakış

Belgin Tarhan*

Özet

Bu çalışma, Soğuk Savaş dönemi Hollywood sineması yönetmenlerinden Stanley Kramer'in It's a Mad, Mad, Mad, Mad World (Çılgın Dünya, 1963) adlı filmi aracılığıyla, bölüşüm problemini tartışmaya açmaktadır. Hak ediş ve bölüşüm mücadelesini konu edinen film, insanlığın tarihine tutulmuş devasa bir alegori niteliğindedir. Bireysel menfaatlerin kollanması ile toplumsal birlik ve uyum arasındaki gerilim, 20. yüzyılın toplum ve siyaset felsefesinde iz bırakan John Rawls ve Robert Nozick'in farklılaşan adalet teorilerini akla getirmektedir.

Farazi bir uzlaşmayı temel alan sözleşme kuramlarına başvuran Rawls ve Nozick, iki farklı liberal ütopya kurmaktadır. Temel hak ve özgürlükleri güvence altına alan bir toplumsal düzen arayışından yola çıkmalarına rağmen iki düşünür, birbiriyle çatışan adalet kuramlarına varmaktadır. Rawls, hakkaniyetli bir işbirliği düzeni içinde yaşamak adına insanların özgür iradeleriyle gelirlerinin bir kısmını toplum içindeki daha az avantajlı kişilere aktarmaya ikna olabilecekleri bir kuram sunar. Hakkaniyetli bir işbirliğinin sonucu olarak dağıtımcı adalet anlayışına varır. Nozick'e göre ise edinilmiş varlıklar ve gelirler yalnızca kişilerin tasarrufuna ait olduğundan, gönüllü takas ve hibeler dışında el değiştirilemez. Özgür bir toplumda kaynakların yeniden dağıtımı söz konusu olamaz. Çılgın Dünya'nın kurmacası ise iki liberal ütopyayı yorumlamaya ve aralarındaki çatışma üzerine fikir yürütmeye imkân sağlar. Bir yol hikâyesi olan Çılgın Dünya, toplumun üyelerinin özgür iradeleriyle 'hiç kimseye ait olmayan bir paranın' bölüşümünde hakkaniyetli bir paylaşımaya yönelme ve işbirliği içinde hareket edebilme kudretini sorgulamaya imkân verir. Yönetmen Kramer'in filmi, adalet teması ekseninde insan doğası, toplumsal düzen ve siyasal sistem üzerine zengin bir tartışmaya kaynaklık etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hak Ediş, Bölüşüm, Adalet, John Rawls, Robert Nozick, Çılgın Dünya

*ORCID: 0000-0002-0950-3363

E-mail: belgin.buyukaga@adu.tr

DOI: 10.31122/Sinefilozofi.673578

Geliş Tarihi - *Recieved*: 15.02. 2020

Kabul tarihi- *Accepted*: 07.05.2020

A Discussion of “Deserving” in the Justice Theories of John Rawls and Robert Nozick: A Look at the Problem of Distribution via the Movie *It's a Mad, Mad, Mad, Mad World*

Belgin Tarhan*

Abstract

This study aims to discuss the problem of distribution via the Movie It's a Mad, Mad, Mad, Mad World, directed by Stanley Kramer, one of the directors of the Cold War era directors of Hollywood cinema. The movie is about the struggle of deserving and distribution and a colossal allegory of human history. Tension between the protection of individual interests and social unity and harmony, bring to mind the differing theories of justice of John Rawls and Robert Nozick, who left their mark in social and political philosophy of the 20th century.

Referring to contractual theories based on a hypothetical compromise, Rawls and Nozick establish two different liberal utopias. Despite setting out from a search for a social order that guarantees fundamental rights and freedoms, the two thinkers arrive at conflicting justice theories. Rawls, presents a theory by which people can be convinced to transfer some of their holdings to less advantaged people in the society with their free will in order to live in a fair cooperation order. As a result of a fair cooperation, he reaches the understanding of distributive justice. According to Nozick, the acquired assets and revenues are for the sole disposition of their owners and cannot be exchanged, except for voluntary transfer and grants. There is no question of redistribution of resources in a free society. The fiction of It's a Mad, Mad, Mad, Mad World allows interpreting the two liberal utopias and providing an opinion on the conflict between them. On the other hand, It's a Mad, Mad, Mad, Mad World, a road story, allows questioning the power to head for a fair share and act in cooperation with free will in the distribution of 'a money that does not belong to anyone' of society members. Director Kramer's film is a source of a rich debate on human nature, social order and the political system on the axis of justice.

Key Words: *Deserving, Distribution, Justice, John Rawls, Robert Nozick, A Mad, Mad, Mad, Mad World.*

*ORCID: 0000-0002-0950-3363

E-mail: belgin.buyukaga@adu.tr.

DOI: 10.31122/Sinefilozofi.673578

Received - *Geliş Tarihi*: 15.01.2020

Accepted - *Kabul Tarihi*: 07.05.2020

Giriş

Amerikalı yönetmen Stanley Kramer'in (1913- 2001), *It's a Mad Mad World* (*Çılgın Dünya*, 1963) adlı filmi, ilk bakışta aksiyon sahneleriyle bezeli tipik bir komedi-macera filmidir. Bu yönüyle, yönetmenin daha çok bilinen toplumsal politik niteliği yüksek diğer filmlerinden ayrılır. Kramer, çoğu kez filmlerinde çağının toplumsal ve siyasal atmosferinden yansıyan hak ve özgürlük sorununu konu edinir. II. Dünya Savaşı sonrası dönemin toplumsal ve politik etkilerini doğrudan tartışmaya açar, ustaca yazılmış diyaloglarla tarafları fikri bir tartışmanın içine sokar ve ekseriyetle filmlerini, liberal değerlere ve özgür dünyaya vurgu yapan bir finalle sonlandırır. Siyasi ideolojik niteliği olan *Rüzgârın Mirası* (*Inherit the Wind*, 1960), *Nürnberg Duruşması* (*Judgement at Nuremberg*, 1961), *Beklenmeyen Misafir* (*Guess Who's Coming to Dinner*, 1967), *Kasabanın Sırrı* (*The Secret of Santa Vittoria*, 1969) gibi yapıtlar, yönetmenin filmografisini daha iyi göstermektedir. Pek çoğu Soğuk Savaş Dönemi'nde çekilen filmlerin merkezinde, bireyi çepeçevre saran baskıya karşı verilen özgürleşme mücadelesi anlatılır. Kimi zaman siyasal erkin kimi zaman da yerleşik inanç, gelenek ve doktrinlerin bireyi kuşatması, liberal fikirli Kramer'in kurgusuna yansır. Bu yaklaşım, *Çılgın Dünya*'da terkedilmiş gibidir. Kramer de Hollywood'daki deneyimlerini aktardığı kitabında, *Çılgın Dünya*'nın komedi-macera unsurlarını öne çıkarır (1997:188-93). Diğer filmlerindeki gibi doğrudan olmasa da, *Çılgın Dünya*'da da (yeniden) bölüşüm problemi gibi toplumsal, ekonomik ve siyasal bir tema vardır. Bu yönüyle film, iki kutuplu dünya sisteminde sosyalizme göre hür dünyayı temsil etme iddiasındaki kapitalist toplumsal, ekonomik ve siyasal düzenin temelinde yatan piyasa düzeninin çatışmaya yol açan problemlerine işaret etmekte, ona içeriden bir itiraz yöneltmektedir.

Yönetmenin yanı sıra *Çılgın Dünya*'nın senaristleri de dönemin ruhuna uygun şekilde toplumsal politik vurgusu olan hikâyeleri kaleme alırlar. Filmin senaristleri, *Beklenmeyen Misafir*'i de yazan, William ve Tania Rose ikilisidir. Toplumsal ve siyasal çatışmaların gölgesindeki bireysel öyküleri senaryolaştırma konusunda usta olan William ve Tania Rose, kapitalist ekonomik ve toplumsal düzene yönelik itirazların nüvelerini barındıran senaryoyla, filme sağlam bir altyapı kazandırır. İçinde ekonomi ve siyaset kurumuna ilişkin hiçbir ifade geçmese de senaryo, bireysel tercihlerin, hakkaniyet ve toplumsal birliktelikle çatışmasına temas etmektedir. İkilinin senaristliğindeki filmler, politik tarafgirlik, ötekileştirme, düşmanlaştırma, içe kapanma gibi iki kutuplu dünya düzenine dair temaları işleyen hikâyelerle dikkat çekmektedir.

Kramer'in filmi, bir yol hikâyesidir. Daha önce karşılaşmamış kişileri bir mesele etrafında toplar. Edebiyat ve sinemanın kurmaca dünyasında, yol hikâyelerine sıklıkla başvurulur. Birbirini tanımayan kişilerden oluşan topluluğun bir tür yoksunluk ve/veya zulümle yüz yüze gelmesi söz konusudur. Bilimsel bir araştırmanın bulgularının toplandığı laboratuvar ortamı gibi bir işlev gören bu türden kurgu, herhangi bir sorunla karşılaşan grup üyelerinin karar ve eylemlerini takip etmeye olanak tanır. Bu nedenle hikâye medeniyetten uzak, imkânları kısıtlı yol ve ada gibi mekânlarda geçer. Oysa *Çılgın Dünya* bir yol filmi olmakla birlikte tesadüfen bir araya gelen kişileri, bir felaket veya yoksunlukla sınamaz. Aksine bolluk vaadinde buluşturur. Yönetmen, iktisat biliminin temel öncülünü

yanlışlarcasına, kaynaklar kıt olmasa bile bölüşümün geçmişten geleceğe çözüme kavuşturulamayan bir sorun olarak kalacağını gösterir. İnsanlar, ister kötü ister iyi imkânlarla sahip olsun, menfaatlerini maksimize etmeye çalışırken adil olmadıkları için bir arada barış içinde yaşama iradesine zarar vermektedirler.

Seyirlik bir ürün olarak *Çılgın Dünya*, birkaç katmandan oluşur. En dışta aksiyon, macera ve komedi unsurlarıyla bezeli hareketli bir hikâyeye akışı vardır. İçerideki katmanda ise sahipsiz malların bölüşüm mücadelesiyle tetiklenen bir sorun ve onun yarattığı kavgayla karışık mücadele yer alır. Toplum ve siyaset felsefesinin temellerinde yer alan önermeye göre insan, toplumsal bir varlık yani 'zoon politikon'dur. Geçmişten günümüze dek devam eden pratik de bunu doğrular. Bazı düşünürler ise daha da ileri giderek, insanın buna mecbur olduğunu ileri sürer. Toplumsal yaşamı mümkün kılan şey, asgari düzeyde de olsa adaletin varlığıdır. *Çılgın Dünya*'da ise, bölüşümün neden olduğu gayri adil bir tablo ortaya çıkar. Daha derindeki katmana inildiğinde ise, adaletin olmadığı bir toplumda nelerin olacağı gözler önüne serilir. Böyle bir düzende işbirliğinin ve birlikteliğin imkânı ortadan kalkar. Artık herkesin herkese gücü yettiği, çatışmanın egemen olduğu bir tür doğa durumu söz konusudur. Derindeki katman, hata ve kusurlarıyla liberal kapitalist sistemin işleyişinden kaynaklanan soruna işaret eder.

1963 yapımı film, Sovyetlerde değil, hür dünya olan Amerika'da geçmektedir. Aynı şekilde Sovyet rejiminin kurduğu sistemi değil, özel mülkiyet ve rekabetin egemen olduğu Amerikan sisteminin temellerini tartışmaya açmaktadır. Nispi olarak getirdiği tüm imkânların yanı sıra serbest piyasa düzeninin özgürlük ve refahı daha çok en güçlüler, daha yetenekliler ya da şanslılara sunduğu ileri sürülebilir. Bu bakımdan Soğuk Savaş Döneminde liberal yönetmen olarak anılan Kramer'in liberal kapitalist sistemin doğasına içeriden bir eleştiri yönelttiği iddiası güçlenmektedir. Bu tespit ve iddiaların yerindeligi ancak felsefenin sunduğu sistematik düşünme zemini üzerinde ortaya çıkabilir. Bu çalışmada ileri sürülen tespit ve iddialar, 20. yüzyılın iki büyük liberal düşünürü John Rawls (1921-2002) ve Robert Nozick'in (1938-2002) adalet kuramlarının rehberliğinde ele alınacaktır. Rawls ve Nozick'in toplum ve siyaset felsefesi eşliğinde ve yönetmen Kramer'in kurmacası içinde belirginleştirdiğimiz bölüşüm ve adalet sorunsalı liberal kapitalist sistem bağlamında incelenecektir.

İki Farklı Başlangıç Durumu

Birbirlerini tanımayan bir grup insanın sahipsiz şeylere yönelmesi, özünde toplumların başlangıcına ilişkin fikir vermekte, doğa durumu kategorisini hatırlatmaktadır. Bir yol hikâyesi olan *Çılgın Dünya*, bir otoritenin dayatması olmaksızın katılanların menfaatlerini etkileyecek bir bölüşümü konu edindiği için, bir tür başlangıç durumu olarak nitelendirilebilir. İlk sahne, dar bir yol üzerinde farklı araçlarda seyahat eden ve birbirinin peşi sıra gitmek zorunda olan 4 arabayla açılır. Hemen arkalarından gelen siyah renk bir başka araba, konvoy halinde gitmek zorunda olan 4 arabayı solladıktan kısa bir süre sonra uçurumdan yuvarlanır. Arabalardaki erkekler kayalıklardan aşağıya iner, kazadan yaralı varsa kurtarmaya niyetlenirler. Yalnız olduğu anlaşılan yaşlı adam arabadan fırlamış vaziyette bir şeyler mırıldanmaktadır. Ölmek üzere olan adam, bir yeri tarif eder ve orada 350 bin doların gömülü olduğunu söyler. İlk başta hiç kimse, böyle bir paranın varlığına inanmaz.

Gelgelelim kısa bir süre sonra, kayalıklardan inen herkes, kendiliğinden ikna olur. Somut koşullar altında bu durum, ölmek üzere olan bir adamın tanımadığı kişilere iyilik yapması olarak değerlendirilebilir. Zaten *Çılgın Dünya*'da da ne kutsal kitaplara ne de sözleşme kuramlarının doğa durumu kategorisine gönderme vardır. Bir benzetmeyle Tanrı'nın ya da doğanın koşulsuz şartsız insanlara sunduğu bir lütuf olarak da yorumlanabilir. Daha da önemlisi, böylesi bir durum, tesadüfen bir araya gelen insanların karar ve eylemlerine nasıl yön vereceklerini takip edebilme imkânı sunduğu için kıymet taşır.

Arabalarından inerek kaza yerine gelenler, o vakte kadar yaşamlarının idaresini elinde tutan akli başında kişilerdir. Thomas Hobbes'un doğa durumundan ziyade olsa olsa ahlaki olarak doğru ile yanlışın ayırdına varan ve bir arada yaşamın ilkelerini içselleştirmiş akıl sahibi bireyler oldukları düşünülebilir. Bu bakımdan Lockecu doğa durumu varsayımına daha uygun görünmektedir. Kendilerini bağlayacak herhangi bir otorite olmaksızın sahipsiz bir malın/paranın nasıl bölüşüleceğine ilişkin fikir yürütme, farazi bir doğa durumu tablosudur (Locke, 2004: 25 vd). Yönetmen Kramer hikâyede, katılımcıları bir tür varsayımsal uzlaşmaya yönlendirmekle birlikte Hobbes, Locke veya Rousseau'nun kuramlarındaki gibi süreci, siyasi bir teşkilat kurmaya doğru ilerletmez. Nihai amacı siyasal bir otorite kurmaktan ziyade toplumsal bir uzlaşmaya varmaya yönelen Rawls ve Nozick'in kuramları *Çılgın Dünya*'nın anlamlandırılmasına daha uygun düşmektedir. Adalet anlayışını temellendirmek üzere Rawls ve Nozick de, bir tür doğa yani başlangıç durumu kurgusu oluşturur. Sözü geçen klasik sözleşmecilerden farklı olarak Rawls ve Nozick, sonu belirli bir sivil yönetime varacak bir başlangıç aşaması kurgulamaz. Dolayısıyla farazi bir sözleşmeye katılan insanları, adım adım devletin kapısına sürüklenmez. Aksine Rawls, insanlığın yaşadığı tüm kötü tecrübelerden ders almışçasına, rasyonel ve özgür iradeye sahip katılımcıları toplumsal işbirliği sistemi olarak adlandırdığı adil ve barışçıl düzenin faileri olarak kabul eder. Eğer bir toplumsal işbirliği düzeni kurulacaksa, tüm katılımcıların onay verdiği ilkeler üzerinde uzlaşmalıdır (1999: 10, 12). Rawls'ta sözleşme metodu, insanların ahlaki bakımdan eşitliğini varsayan öncülleri gösteren bir araç olarak görülebilir (Kymlicka, 2016: 85). Rawls'tan farklı olarak Nozick ise doğa durumu kategorisiyle bireylerin sivil yönetimden önce de hak ve hürriyetlere sahip özneler olduğunu göstermektedir (2006: 39- 42). Toplumsal, ekonomik ya da siyasal tüm kolektif kurumlardan önce birey ve hakları vardır. Dolayısıyla Nozick'e göre, hiçbir kolektif yapı, bu haklar üzerinde tasarruf sahibi olmaz. İki düşünür de başlangıç durumu varsayımıyla, toplumun üyelerinin üzerinde uzlaştığı ortak değer ve kurallar sisteminin mümkün olup olmadığını tartışmaya açar. Bu aşamada, iki düşünürün adalet temelli sözleşme kuramlarının temel nitelikleri daha ayrıntılı bir şekilde ele alınmalıdır.

İnsanların özgür iradeleriyle kabul edecekleri bir adalet durumu oluşturmak için sözleşme teorileri, işe yarar bir zemin oluşturmaktadır. Rawls da *Bir Adalet Teorisi* adlı kitabında, adalet üzerine bir uzlaşımın ancak rasyonel olduğunu kabul ettiği katılımcıların/insanların seçimiyle mümkün olacağı için sözleşme terminolojisini tercih ettiğini belirtir (1999: 14-15). İnsanlar en başa dönerek bir toplumsal düzen inşa etmeye girişecek olsalardı nasıl bir toplumsal ve siyasal ahlak tercih etmeleri gerektiği sorusu, Rawls'cu akıl yürütmeye başlangıç teşkil eder (Kymlicka, 2016: 83). Alman filozof Kant'ın ahlak ve siyaset felsefesinden etkilenen Rawls, değişen birey, siyasal yapı ve kurumları öne

çıkartır. Geçmişten farklı olarak, insan artık bir efendinin kölesi, bir devletin uyruğu ya da bir dinin kulu değildir. Kant gibi Rawls da kendinde amaç olarak bireyin varlığını benimser (Anlı, 2012: 52; Kocaoğlu, 2013: 34-35). Dolayısıyla farazi bir sözleşmenin tarafları ve toplumsal işbirliği düzeninin mimarı olan kişiler, özgür iradeye sahip makul ve rasyonel bireylerdir (Rawls, 2005: 50). Öte yandan siyasal otoritenin meşruiyetinin kaynağı da değişmiştir. Bir mezhep, din ya da ırk birliğine dayanan meşruiyet zayıflayarak yerini egemenlik kurduğu toplumun kendisine bırakmıştır. Daha da önemlisi, siyasal birliğin iradesi yurttaşlar tarafından belirlenmektedir.

Gelenekselden moderne doğru yönelimde değişmeyen şeylerin başında çatışma, savaş ve yıkımlar gelir. Kant'ın da karamsar bir şekilde vurguladığı gibi, sosyal olduğu kadar anti sosyal de olan insan hırs, açgözlülük ve egemenlik gibi dürtülerle hareket ederek, toplumsal uyumu bozmaktadır (2019). Geçmişte din ve mezhep adına yapılan savaşlar artık kaynakların bölüşülmesi uğruna yapılmaktadır. Rawls çağdaş toplumlardaki çatışmanın nedenlerinin, hâlihazırda eşitsiz olan doğal düzene eklenen gayri adil ve rekabetçi piyasada saklı olduğuna inanır (Büyükbuğa, 2014: 113). Güçlenen piyasa karşıtı savlara, özgürlükle eşitliği bir potada eriterek kurmaya çalıştığı toplumsal düzenle karşılık verir. Liberal kapitalist sistem içinde eşitliğin göz ardı edildiği fikrine yoğunlaşan Rawls, hakkaniyet olarak adaleti tüm katılımcıların rıza göstereceği şekilde düzenleyerek, bu sorunu aşmaya çalışır. Rawls'a göre adalet, her biri farklı yaşam tercih ve planlarına sahip toplum üyelerinin özgür ve eşit koşullarda yaşaması için gereklidir.

Rawls'un adalet teorisinin temelleri, başlangıç durumunda (original position) saklıdır. Sözleşme teorilerindeki doğa durumuna tekabül eden başlangıç durumu, bütünüyle düşünsel bir zemindir. Rawls, sezgisel bir güçle neyin adil olup olmadığını saptamaz, aksine kapsayıcı şekilde toplumun üyelerinin bir araya gelerek uzlaşacağı hipotetik bir durum yaratır. Başlangıç durumundaki katılımcılar, rasyonel ve birbirlerine karşı önyargısızdırlar (Rawls, 1999: 12). Bu koşullar altında bir grup insan bir araya gelerek, kendilerini bağlayacak temel ilkeler üzerinde anlaşabilirler. Başlangıç durumunda özgür ve rasyonel bireyler kendi menfaatlerinin de ötesine geçerek, birliğin temel ilkelerini kabul ederler (Rawls, 1999: 10).

Adaletin ilkeleri üzerine uzlaşmaya varılan başlangıç durumu için Rawls, tüm katılımcıları bağlayacak bir kısıt getirir. Sözleşmenin katılımcıları genel olarak ekonomi ve siyaset üzerine bilgi sahibi olmakla birlikte bilgisizlik peçesi (the veil of ignorance) adı verilen kısıt sebebiyle kendi koşul ve imkânları hakkında bilgi sahibi değildirler (Rawls, 1999: 17). Farazi sözleşmenin katılımcıları, yetenek ve kapasitelerini de, toplumsal konumlarını da, cinsiyet ya da ten rengi gibi fiziksel özelliklerini de bilmeksizin bir araya gelirler. Bu yolla Rawls, katılımcılara, kendilerini başkalarından ayırt etme yetisinden yoksun kılar (Gorowitz, 1981: 273). Kendi menfaatlerini koruma pahasına diğerinkini göz ardı etmenin imkânı ortadan kalktığında, en güçlünün yerine en az ayrıcalıklı olanın durumu göz önünde bulundurulur. Bilgisizlik peçesi, herkes için avantajlı olacak sonuçları üretmeye yardımcı olur. Rawls, bu kısıtlamanın işlevini bir pasta örneğiyle açıklar. Buna göre, başlangıç durumunda adalet ilkelerini belirlemek, hangi dilimini alacağını bilmeden pasta kesmeye benzer (Rawls, 1999: 4). Toplumun her bir üyesi kendisini bağlayacak bir sistemi inşa ederken, diğerlerine empatiyle yaklaşmalıdır. Zira hakkaniyet olarak adaletin ilkeleri, rasyonel bireylerin kendi menfaatlerine

olanı değil oluşturdukları birlikteliğin temel şartlarını kabul etmelerini gerektirir (Rawls, 1999: 102).

Başlangıç durumunda eşitliğin koşulları sağlandıktan sonra, Rawls katılımcıları, toplumsal ve siyasal düzen inşa etmeye doğru hazırlar. Bu aşamada, hakkaniyet olarak adlandırdığı adalet anlayışının temeli, iki ilkedен oluşur. İlki, özgürlüğe ilişkindir. Fark gözetmeksizin toplumun tüm üyelerinin özgürlük güvencesi altında olduğunu söyler (Rawls, 1999: 53). İkinci ilke, kaynakların bölüşümüyle ilgilidir (Gorowitz, 1981: 274). Toplumsal işbirliği sisteminin yarattığı imkânlar, herkesin avantajına olacak şekilde düzenlenmelidir. Bu nedenle, miras yoluyla, yetenekleri aracılığıyla, kurduğu ilişkiler ağından ya da yalnızca şans eseri bazı insanların toplumun ortalamasının çok üstünde gelire sahip olması, toplumsal işbirliği düzeninden daha çok pay alınması özgürlükle eşitlik arasındaki dengeyi bozmaktadır. Rawls'a göre bu durum, toplumda en az avantajlı olan kişilerin durumunu iyileştiriyorsa telafi edilebilir. Böylece Rawls farazi bir sözleşmeyle en avantajlı kesimle en az avantajlı kesim arasında gelir transferini makul hale getirmektedir.

Rawls, liberal bir toplum ve demokrasi fikrine varmanın temeli olarak hakkaniyet ölçüsünde adaletin koşullarını oluşturur. Oysa Kramer'in kurgusundaki kişiler, Rawls'un sözleşmesinin katılımcıları gibi 'bilgisizlik peçesi'nin ardında olmadıkları gibi liberal bir adalet düzenine yönelme amacı da taşımazlar. Yine de bölüşümün ilkelerinin nasıl olması gerektiğine ilişkin soruların yanıtları Rawls'un teorisinde vardır. Rawls'un sözleşmesinin temellerinde, özgürlükler kadar barışçıl adil bir düzende yaşama iradesi de olması gerektiği için, tüm bireylerin fedakârlıktan kaçınmaması gerektiği fikri yatar. Bu durum cömertliğin ya da merhametin gereği değildir, aksine hiç kimsenin yetersiz bir yaşama sahip olmamasına bağlıdır (Rawls, 1999: 13). Hakkaniyet olarak adalet, toplumsal işbirliği sisteminin yarattığı avantajların yine toplumun tüm üyeleriyle paylaşılmasını gerektirir. Hakkaniyet olarak adaletin gereği olan bu Rawlsçu önerme, liberal kapitalist sisteme ve onun küçük bir örneği olan *Çılgın Dünya*'daki bölüşüm kavgasına yanıt niteliğindedir. Aksi takdirde liberal kapitalist düzen en güçlülerin, en yeteneklilerin ve/veya en şanslıların hak ve hürriyetlerini korurken, toplumun diğer üyelerinin durumunu kötüleştirir.

Rawls'un özgürlükle eşitliği uzlaştırmak üzere başvurduğu sözleşme metodunu Robert Nozick de kullanır. Ancak Nozick'in sözleşme kurgusu ile elde etmek istediği hedef farklıdır. Bireylerin temel hak ve hürriyetlerini teminat altına almayı amaçlar. *Anarşi Devlet ve Ütopya* adlı eserinin önsözünde yalnızca bireyin hakları olduğunu ve hiçbir kimse, grup ya da kolektif yapının onlara dokunamayacağını ifade eder (2006: 21). İnsanların temel hak ve hürriyetlerin doğuştan sahip olduğu yönündeki Locke'cu doğa durumu temellendirmesini benimser. Nozick için doğa durumu, farazi olarak toplum ve siyasal örgütlenmelere girmeksizin her bir bireyin edinilmiş haklarını gösteren akıl yürütme aracıdır. Nozick bu temel kabulün ardından bir anda değil ama güvenliği sağlayacak organizasyonların tekelleşerek, adım adım siyasal teşkilata doğru evrilen yapısını açıklar. Nozick'in doğa durumu kavrayışı, hak ve hürriyetlerin sahibi olan bireylerin kendi hayat planlarına müdahale olmaksızın yön vermelerine olanak sağladığı için önem taşır. Adalet, bireylerin kendi hayat planlarını belirleyerek, onları gerçekleştirmelerine zemin hazırlamalıdır (Kocaoğlu, 2013: 51). Nozick'in kurgusunda bireyler, mülkiyet edinimi gibi transferinde de adil oldukları sürece, toplumsal birlik ve

uyumu bozmazlar. Rawls'tan farklı olarak Nozick'in adalet anlayışı, bireylerin kendileri ve mülkiyetleri için tehdit oluşturmaz. Nozick, toplumsal işbirliği adına toplum ya da devlet gibi kolektif yapıların bireyin kendisi ve mülkiyeti üzerinde tasarrufta bulunmasına karşı çıkar.

Nozick'in adalet teorisinde bireyler, yaşamlarını sağlamak üzere doğada olan ve ekonomik bir değere dönüşme potansiyeline sahip olan şeyleri edinebilirler. Bireylerin elde ettiği gelir ve üretilen refah, yeniden dağıtımın konusu yapılamaz. Nozick, yetkilendirme teorisiyle bir edinimi ya da alışverişi, serbest mübadele koşullarına uyması koşuluyla, adil olduğunu göstermeye çalışır. Yetkilendirme teorisinin üç aşaması vardır. İlki, sahihsiz malların edinimiyle ilgili olan ilk edinim ilkesidir. İkincisi, mülklerin değişimiyle ilgili olan adil aktarım ilkesidir. Sonuncusu ise, ilk iki aşamada gayri adil olan işlemleri düzeltmeye yarayan tazmin/telafi ilkesidir (Nozick, 2006: 207). *Çılgın Dünya'* dan hareketle, burada ilk ilke yani sahihsiz malların edinimi öne çıkar. Sahibi olmayan bir miktar paranın Rawls'un önerdiği gibi bir fedakârlıkta bulunarak bölüşmek, adaletli bir yaklaşım olamaz. Nozick, kişilerin birbirlerine çelme takmadan, kandırmadan, dolandırmadan ve en önemlisi zor kullanmadan sahip olmaya dönük eylemlerini onaylar. Kişilerin kendi tercih ve planları kapsamında mümkün olan en yüksek miktara sahip olmaya dair girişimleri makul karşılanır.

Bölüşümün İmkânsızlığı

Kramer'in filminde sahihsiz bir paranın büyümesine kapılan erkekler, zihinlerinde ilk planları yapmaya başlar. Bu arada her birinin gözü diğerinin üzerindedir. Her biri önde ve arkada kalan arabaları göz hapsine alır. Bir ara en arkadaki kamyonet geride kalarak gözlerden kaybolduğunda, diğerleri bir iş döndüğü zannına kapılarak durur. Bu vesileyle ilk toplantı gerçekleşir.

Bölüşümün daha anlaşılır hale gelebilmesi için dört araç ve içindekilerin tanıtılmaları gerekir. Arabalardan birinde adam, karısı ve kayın validesi bulunmaktadır, yani üç kişi vardır. İkinci arabada, ifadelerine göre ikinci balaylarına çıkmış bir karı koca vardır. Üçüncüsünde, yakın arkadaş olan iki erkek bulunmaktadır. Sonuncuda ise nakliye işi için yola çıkmış kamyon şoförü, tek başına yolculuk yapmaktadır. İlk buluşmada erkeklerden biri, dört arabanın da sakın bir şekilde yol alarak birbirinin peşi sıra gitmelerini ve gömülü olduğu yerdeki parayı bulunca da eşit bir şekilde paylaşmayı önerir. İlk bakışta tıpkı bir ikramiyenin ortak talihlileri gibi, eşit paylaşacakları gibi bir izlenim ortaya çıkar. Birbirleri için yabancı olmalarına rağmen eşitlikçi bir biçimde, işbirliğine yönelim ağır basacak gibidir. Ancak kayınvalidenin ortaya attığı soruyla, eşitlikten kast edilenin herkes için aynı olmadığı ortaya çıkar. Eşit bölüşümü teklif eden adamın, paylaşımı araba başına olması gerektiği anlaşılınca, grup içinde sorun baş gösterir. Buna ilk itiraz aynı arabada yolculuk yapan iki erkekten gelir. Diğer gruplardan farklı olarak, aynı ailenin ferdi olmadıklarından onlara düşen pay, yeniden ikiye bölüneceği için azalacaktır. Yeni teklif, paranın erkek başına bölünmesi şeklindedir. Gerekçe, kayalıklardan yalnızca erkeklerin inmeleri ve yaralıya ulaşmalarıdır. İlk bakışta cinsiyetçi görünmekle birlikte, önerinin arkasında genelleşmiş Locke'cu emek teorisi yatar. Kimseye ait olmayan şeyi edinmenin ilk koşulu, onu elde etmek üzerine harcanan çaba yani emektir. Akan bir pınardaki sudan içmek için ona elini uzatmak, daldaki bir meyveyi yiyebilmek için ağaca uzanmak gerekir (Locke, 2004: 29-30).

Paranın erkekler arasında bölüşülmesine erkekler sıcak bakar, iki eş ses çıkarmaz ancak itiraz kayınvalideden gelir. Kayınvalideye göre toplamda 8 kişi olduklarına göre para 8'e bölünmelidir. Elbette bu öneri de kabul görmez. Para kişi başına bölündüğünde evliler, tek olanlara göre iki kat para alacaklardır. Bölüşüm amaçlı görüşmede uzlaşa sağlanamaz, kavgayla karışık tartışma başlar. Bu sırada münakaşayı sona erdirecek bir yol daha önerilir. Buna göre tek bir kriteri esas almak yerine ileri sürülen tüm şartları dikkate alacak bir bölüşüm dile getirilir. Önce kişi, ardından araba, devamında emek (erkeklerin kayalıklardan inmeleri) ve son olarak da arabada bulunan kişi başına bir hisse düşecek şekilde paranın bölüşülmesi teklif edilir. Bu hesaba göre kayınvalidenin içinde olduğu arabaya toplamda 8 hisse yani 112 bin, ikinci balayına giden çifte 6 hisse yani 84 bin, iki arkadaşın olduğu arabaya 7 hisse yani 98 bin ve tek başına giden kamyon şoförüne 4 hisse yani 56 bin dolar düşmektedir. Kişi başına düşen para yine değişmektedir. Bu kez araba sahibi olan ve kaza yerine inen erkekler 56 bin, kadınların her biri 28 bin ve araba sahibi olmayan erkek ise 42 bin almaktadır. Lakin eşitlik gibi hakkaniyet hissi de tatmin edilememiş olacaktır ki kamyon şoförü son öneriye de itiraz eder. Bu noktadan sonra tartışma hararetlenir, uzlaşa sağlamanın imkânı ortadan kalkar, işbirliği içinde hareket etme eğilimi bir yana bırakılır ve grup dağılır. Her biri kendi yoluna gider. Bahsi geçen parayı paylaşmak üzere bir araya gelen katılımcılar, artık hiç bir kurala riayet etmemektedir.

İlk ve son toplantının ardından herkes diğerleriyle ve doğayla mücadele vererek, en hızlı bir biçimde adı geçen yere ulaşmanın peşine düşer. *Çılgın Dünya'*nın bu sahnesinin ardından sürüp giden aksiyon dolu maceralar izleriz. Elbette bu aksiyon, hiçbir otoritenin, kuralın ve ahlaki ilkenin bağlayıcılığının kalmadığı Hobbesvari doğa durumudur. Aynı zamanda Rawls'un herkesin onayını alarak inşa etmeyi amaçladığı toplumsal işbirliği sisteminin de aksidir. *Çılgın Dünya'*daki gibi mikro ölçekte ya da Rawls'un önerdiği gibi liberal demokratik sistemi kuracak siyasal yapının temelinde hakkaniyet sağlanamazsa, bir arada yaşamının zemini olan adalet ortadan kalkar. Rawlsu bir perspektiften bakıldığında, modern toplum özgürlük adına eşitlikten taviz verirse, toplumsal birlik ve uyumun şartları kalkar. Hobbesvari bir doğa durumuna yani toplumsal çatışmalara meydan vermemek için Rawls'a göre toplumdaki herkesin bilhassa en kötü durumda olanın durumunu iyileştirmek için gelir transferine olumlu yaklaşmalıdır.

Rawls'un, *Çılgın Dünya'*dakine benzer şekilde paranın bölüşümüne onay vermesi mümkün değildir. Şüphesiz filmdeki kişiler, Rawls'un farazi sözleşmesinin katılımcıları değildir. Yine de her birinin tercihleri, kararları ve eylemleri, genel eğilimleri ile kamusal yaşama yönelik tercihlerini yansıtmaktadır. Sahipsiz bir paranın bölüşümünde de ortak yaşama iradesi gösterecek bir uzlaşmaya onay verirken de, benzer güdü ve rasyonalite iş görmektedir. Bölüşümde eşit olamadıkları için adil bir noktaya yaklaşmamakta ve bu nedenle de uzlaşadan uzaklaşmaktadırlar. Hatta daha az avantajlı olanlara daha çok katkıda bulunacak şekilde bölüştürmeyi akıllarından bile geçirmezler. Başka bir seçenek olarak parayı hayır işlerinde ya da ilmi gelişmeleri teşvik eden kurumlara bağışlamayı da düşünmezler. Hatta paranın varlığından devleti haberdar etmek, ilk elenen seçenektir. Nakliye işçisi olan kamyonet şoförü, bir an paranın beyan edilerek vergilendirilmesi gerektiğini cılız bir sesle dile getirirse de, hiç kimsenin üzerinde durmadığı öneri, ölü doğar. İyi niyet ve fedakârlık,

kendiliğinden çalışmamaktadır. İnsan doğası, Rawls'un önerdiği biçimdeki hakkaniyet olarak adaletli bir toplumsal işbirliğine uzak görünmektedir.

Bölüşüm sorununa Nozick'in perspektifinden bakıldığında hak ve adalet temasının dışında kaldığı açıktır. Nozick, malların edinimi ve transferinde kişi ve kurumlara bel bağlamaz. Ne Rawls'un önerisindeki gibi birilerinin kayrılmasına ne de kolektif bir otoritenin hakemliğini gerekli görür. Nozick'in teorisinde doğa durumundan farazi bir sözleşmeye doğru giden sürecin gerekçesi, bireylerin kendilerini ve mülkiyetlerini korumalarıdır. Bireyler ilk edinim ya da transferde yetkilendirme teorisine uygun bir şekilde hareket ettikleri müddetçe süreç adildir. Gayri adil olan, herhangi bir kolektif yapının gelir ve serveti yeniden dağıtımını kendine görev bilmesidir. Nozickçi perspektiften bakıldığında *Çılgın Dünya*'daki gibi sahipsiz malların bölüşümünde her birinin daha küçük hisse yerine büyük olanı talep etmelerinde doğrudan bir adalet sorunu yoktur. Lakin paraya ilk ulaşan olmak ve diğerlerini saf dışı bırakmak için yalan söylemek, kandırmak ya da zor kullanmak, adil edinimi zedelemektedir.

Basit bir bölüşüm sorunu gibi görülen mücadele aslında insanlığın en başından beri gerçekleşen bölüşüm kavgasına ayna tutmuş gibidir. Günümüzde doğada ekonomik değere dönüşebilecek tüm varlıklar sahiplenilmiştir. Hatta devletlerin egemenlik hakları da bu değerlerin içinde sayılmaktadır. İnsanlar, kabileler ya da devletler düzeyindeki bölüşüm mücadelelerinin hiç birinde, daha güçlü olan kazanan tarafın diğerleriyle uzlaşmaya yanaştığı görülmemiştir. En güçlü olan ve ilk sahiplenen kişi, etrafını çitle çevirdiği mülkün başında silahla durduğunda ya da eli silahlı koruyucular yerleştirdiğinde, kazanmış görünmektedir. Bu bakımdan ne Rawls'un uzlaşısı ne de Nozick'in ilk edinime ilişkin yetkilendirme teorisi var olan durumu açıklamamaktadır. Diğer yandan insanlığın tüm olumsuz tecrübesinin ardından henüz sahipsiz olan şeylerin bir kısmı bir anda ekonomik bir değer kazansa, karşılaşacağımız tablo *Çılgın Dünya*'daki hikâyeden farklı olmayacaktır.

Toplumsal İşbirliği ya da Çatışma

Kramer'in kurgusundan yola çıkarak insanoğlunun önünde birbirine zıt yol durduğu ileri sürülebilir: İnsanlar ya hak ediş ve bölüşümün ilkeleri üzerinde uzlaşacaktır ya da yabancı yırtıcı hayvanlardaki gibi çetin bir çatışma ve savaşa gireceklerdir. *Çılgın Dünya*'da ikinci seçenek işlerlik kazanır. *Çılgın Dünya*'da toplumsal işbirliği yerine toplumsal çatışma üstün gelir. Benzer şekilde adalet temelli uzlaşma sağlanamadığında bölüşüm üzerine çatışmaların hatta savaşların liberal kapitalist sistem içinde devam edeceği savı dile getirilebilir. Adalet teorisiyle Rawls'un amacı da insanlığın yakın geçmişte yaşadığı olumsuz deneyimlerin bir daha gerçekleşmesinin önüne geçmektir. Bir arada yaşamayı mümkün kılacak hakkaniyet olarak adaletin temel ilkeleri üzerinde uzlaşmanın sonucu, toplumsal işbirliği sistemidir (1999: 4; 2005: 446). Rawls'a göre öznel ve nesnel nedenlere dayanan koşullar, toplumsal işbirliğini gerekli kılar (Kocaoğlu, 2013: 41-42). Öznel koşullar, her bir bireyin yaşam tercihlerinde farklı değerleri rehber almasıdır. Farklı yaşam planlarına kaynaklık eden değerler çatışabilir. Bir geleneğin, inancın, doktrin ya da ideolojinin yolundaki yaşam tarzları çatışabilir. Nesnel koşullar ise, kaynakların sınırlı olması nedeniyle bireylerin daha fazla paya sahip olma arzusundan kaynaklanan çatışmalardır. Ayrıca insanlar işbirliği içinde olmanın yaratacağı

faydalara kayıtsız kaldığı müddetçe daha küçük bir pay yerine büyüğü talep edecekleri için menfaatleri çatışmaya devam edecektir (Rawls, 1999: 4). Liberal kapitalist düzende cereyan eden bölüşüm ve adalet sorunu toplumsal işbirliği sistemiyle çözüme kavuşturulabilir. Rawls'un toplumsal işbirliği sistemi, geçtiğimiz yüzyılda ivmelenerek artan atomize birey eleştirilerine de yanıt niteliğindedir. Liberal düşünce geleneği içinde yer alan pek çok düşünür gibi Rawls da, bireyi öne çıkaran teorisinden ötürü eleştiriye uğramıştır. Buna karşılık Rawls, bireyin özgürlükleriyle birlikte toplumsal işbirliği sistemini öne çıkararak, özgürlükle eşitliğin uyumlu birlikteliğini kuran bir adalet teorisinin öncülüğünü yapmıştır.

Rawls gibi Nozick de toplumun üyeleri arasında çıkar özdeşliğinin olduğu alanları yadsımaz. Toplumsal birliktelik, herkesin tek başına yaşaması seçeneğine göre üyelerine daha iyi şartlar sunmaktadır (Nozick, 2006: 242). Ancak bu genel durumun bir yönüdür. Toplumun üyeleri arasında çıkar çatışması da vardır. Nozick'e göre insanlar katılımları sonucu elde edilen menfaatlerin paylaşımına kayıtsız kalamayacakları gibi daha küçük hissenin yerine daha büyüğünü almayı tercih ederler (2006: 242). Nozick'in gerçekçi tespiti, *Çılgın Dünya*'daki paylaşımındaki gibi daha fazlası dururken daha azıyla yetinmeyen kişileri hatırlatır. Toplumsal işbirliğiyle çatışma yan yana gider. Daha iyi bir yaşama sahip olmak amacıyla bir arada olan insanlar yine aynı nedenden ötürü bölüşüm kavgasına girer. Nozick, Rawls'tan farklı olarak bu çatışmayı işbirliğine dönüştürecek araçlara yönelmez. Adalet kavramına 'işbirliği' gibi toplumsal bir işlev yüklemeyiz, özgürlükle eşitliği bir değerler skalası içine yerleştirmeyiz. Adalet, bireyi kendi değer ve amaçları doğrultusunda kurduğu yaşamını gerçekleştirebilmesinin zeminini sağlayan bir işlev görür.

Devlet Nerede?

Bu çalışmada yönetmen Kramer'in *Çılgın Dünya* aracılığıyla kurduğu dünya, doğa durumu kategorisi içinde çözümlendiği için, konunun politik bir yönü olmadığı fikri ağırlık kazanabilir. Bölüşüm için toplanıldığı sahnede kişiler, başlarında bir otorite olmaksızın eşitler arası bir ilişki ve iletişim içindedirler. Filmin ortalarından sonra arabaları uzaktan takip eden, hatta onlardan çok daha önce paranın varlığından haberdar polis karakolu ve onun şefinden haberdar oluruz. İlk ve son toplantıda yer almayan (siyasal erki temsil eden) polis, aslında en başından beri meselenin içindedir. Paranın varlığından önceden haberdar olan ve süreci yakından takip eden polisin olması, doğa durumu bağlantısını zayıflatmamakta aksine güçlendirmektedir. Sözleşme teorisine başvuran bir siyaset felsefesi metninde doğa durumu da arkasından varılan sivil yönetim yani devletli aşamada da mutlaka yer alır. Rawls ve Nozick'in sözleşmelerinde varılan aşama da, devletli durumdur. Öte yandan Rawls, cebir tekeli elinde tutan bir erk mekanizmasından ziyade hakkaniyet üzerinden adalet olarak adlandırdığı ilkeler üzerinde uzlaşan, toplumun tüm üyelerinin katılımıyla gerçekleşen bir işbirliği sistemini öne çıkarır. Toplumsal ve siyasal kurumların ilke, yapı ve işleyişine daha geniş bir biçimde ikinci büyük kitabı olan *Siyasal Liberalizm*'de yer verir (2005). Nozick'in teorisinde ise siyasal düzen bir anda değil, insanların gönüllü iradeleriyle oluşturdukları güvenlik birimlerinin zamanla tekele yani devlete varmasıyla gerçekleşir (Büyükbuğa, 2014: 164; Kocaoğlu, 2019: 82). Nozick, piyasa düzeninden cebir tekelinin inşa edildiği devletli aşamaya geçişi, Adam Smith'e referansla, görünmez el metaforuyla açıklar (2006: 163-65).

Çılgın Dünya' da devlet, bölüşüm mücadelesinin aktörlerindedir. Temsil, herhangi bir devlet kurumu değildir, polis teşkilatıdır. Devletin gücü polis teşkilatında, o da başındaki şefte toplanır. Sahip olduğu kurumsal ve siyasal kapasite ve örgütlenme sebebiyle polis şefi, arabadakilere göre, avantajlı konumdadır. Polis karakolunun şefi Culpepper¹ filmin sonlarına doğru daha kilit bir rol sahibidir. Polis şefi Culpepper'ın, uçurumdan yuvarlanarak ölen yaşlı adamı 15 yıldır takip ettiği anlaşılmaktadır. Yönetmen Kramer, polis şefi Culpepper'ı 27 yıl devlet hizmetiyle, her zaman yasalardan yana alan dürüst bir memur olarak kurgular (1997:192). Fakat dürüst bir kanun adamı olarak vazifesi beklediği refahı sunmamış olacak ki, ölen adamın parasını kendisi için bir emeklilik ödülü olarak görür. Yönetmen Kramer, diğer filmlerinden farklı olarak bu kez Culpepper rolündeki Spencer Tracy'yi doğruluk ve adaletin timsali olarak göstermez. Aksine polis şefi de parayı kaçırma mücadelesine girer, tıpkı diğerleri gibi onun için çarpışır.

Kramer'in yarattığı polis şefi, Rawls'un toplumsal işbirliği sistemi içinde yer alabilecek bir kamu görevlisinden ziyade bireyin kendisi ve mülkiyeti için tehdit oluşturan devletin ayrıcalıklı görevlisidir. Elindeki devlet imkânları ile arabadakileri uzaktan gözleyen, paranın bulunduğu yere önceden gelen ve paranın tamamını kendi hakkı sayan bir memur olması, liberal görüşlü Kramer'in polis ve onun temsilinde devlet örgütlenmesinde ilişkin olumsuz yaklaşımına işaret etmektedir. Bu bakımdan Kramer'in Rawls'tan ziyade devleti gerekli bir kötülük sayan Nozick'e daha yakın bir duruş sergilediği ileri sürülebilir.

Rawls'un perspektifinden hakkaniyet olarak adalet, yalnızca bir cebir tekeli sayılmaz (Barry, 2003: 185-6). Toplumsal işbirliği sistemi, yüksek amaçlar için oluşturulan tüm yurttaşların dâhil olduğu kamusal ruhtur. Şüphesiz Rawlsçu işbirliği düzeninden kendi menfaatlerinin peşinde giden, diğerlerini dolandıran, sahipsiz şeylerin üzerine konan yurttaşlar gibi böyle devlet memurlarının çıkması da beklenemez. Nozick'te ise devlet, faaliyet ve kapasitesi genişlediği ölçüde hukuksuz bir cebir kurumuna dönüşen kurumsal bir yapıdır. Nozick'in nazarında bir devlet yalnızca güvenlik ve yargı hizmetlerini yerine getirdiği müddetçe meşrudur. Bu işlevlerin dışına taşan devlet, bireylerin kendileri ve mülkiyetleri üzerinde hak ihlali yapma potansiyeli taşır. Eğitim, sosyal güvenlik ya da sağlık gibi hizmetleri sahiplenilen bir devlet, paternatist bir yöne savrulacağı için yeniden dağıtım kanallarını genişletmek suretiyle faaliyetlerini arttıracaktır. Bu tür hizmetleri finanse etmek için yeniden dağıtım kanallarını elinde tutarak genişletmek zorundadır. Bu bakımdan ultra minimal devlet taraftarı olan Nozick yeniden dağıtımcı devletin karşısındadır.

¹ Polis Şefi Culpepper'ı, Hollywood sinemasında adı sıklıkla Stanley Kramer'le birlikte anılan, Spencer Tracy oynar. Ekseriyetle, Kramer'in filmlerinde Tracy önyargıyı parçalayan, özgür dünyanın değerlerinden yana olan kişiyi canlandırarak, sonlara doğru uzun uzun mesajlar verir. *Çılgın Dünya'*daki Tracy'nin rolü diğer yapımlardakinden farklıdır. Yine de polis Şefi Culpepper'ı oynayan Tracy, hikâyenin yönünü belirleyen kötü niyetli bir kişiyi canlandırır. Kramer, Tracy'le ilgili düşüncelerini, beğenisini ve *Çılgın Dünya* filmi hazırlığında ve çekimindeki hatıralarını paylaşmaktadır. Bknz. Stanley Kramer & Thomas Coffey, *A Mad, Mad, Mad, Mad World: A life in Hollywood*, New York: Harcourt Brace Company, 1997, s. 191 vd.

Sonuç

Sinemanın kurmacası ile felsefenin var olanın ötesine yönelik arayışı arasında ortaklıklar bulunmaktadır. Sinema da felsefe de, kimi zaman içinde yaşadığımız evrenin meselelerine temas etmekte, kimi zaman da gerçekliğin ileri boyutuna varmakta hatta ütopyaya yönelmektedir. Yönetmen Kramer de, toplumsal yaşamın gerçekliğini en saf haliyle, hatta ahlak, hukuk ve yasaları görmezden gelecek biçimde Hobbesvari bir doğa durumu kurgusuyla sunmaktadır. Böyle bir duruma atıf yapar gibi filme *Çılgın Dünya* adını vermesi de yerinde bir tercih sayılabilir.

Tesadüf eseri bir araya gelen insanların hiçbir otoritenin dayatması olmaksızın sahipsiz bir parayı paylaşırken ortaya koydukları tercih ve pratikler, insan doğası ve toplumsallığa dair fikir vermektedir. *Çılgın Dünya*, her bir üyesinin rıza göstereceği bir uzlaşmaya varmanın gerekliliğini vurgulamaktadır. Modern liberalizmin teorisyenlerinden John Rawls ve Robert Nozick de farazi bir uzlaşmayı amaçlayarak başlangıç durumu kategorisini ve sözleşme teorilerine başvurur. Rawls ve Nozick yöntem bakımından olduğu kadar fikri olarak da ortaklık içindedir. İkisi de bireylerin doğuştan hak sahibi olduğu öncülünden hareket eder. Sivil yönetimden önce birey temel hak ve hürriyetlere zaten sahiptir. Sorun, metanın paylaşımıdır. Rawls'a göre bölüşümün gayri adil olmasından kaynaklanan sorun, en nihayetinde özgürlük durumuna zarar vermektedir. Nozick ise bir takım temel ilkeler gözetildiği müddetçe metaların bölüşümüne kolektif yapıların müdahale etmemesi taraftardır.

Metaların bölüşümüne yaklaşımda farklılık, iki düşünürü liberal dünya içinde ayrı bir yerde konumlandırır. Rawls, makul ve rasyonel tercihlere sahip insanları farazi bir özgürlük ve eşitlik durumu yaratarak, hakkaniyet olarak adalet olarak adlandırdığı ilkeler üzerinde uzlaşacakları bir durum oluşturur. Birey yerine toplumun genel menfaatine uygun düşecek şekilde gelir ve servet transferini makulleştirmeye yönelir. Rawls'a göre, doğadan ve toplumsal düzenden gelen eşitsizliğin yarattığı gayri adil düzende en az avantajlı olanlara doğru gelir transferi yapılması, eşitlik ilkesinin gereğidir. Rawls, doğal düzenin eşitsizliğine eklenen piyasa düzeninin haksızlıklara yol açtığından hareketle, olması gerekene yani ideale ilişkin bir öneri geliştirmektedir. Bu ütopya, Rawlsu toplumsal işbirliğine dayanır. Rawls'un önerisi, güçlü bir refah devleti aracılığıyla kısmen hayata geçmiş durumdadır. Lakin bunun en az avantajlı olanın durumunu iyileştirip iyileştirmede bir soru(n) olarak durmaktadır.

Rawls'a kıyasla Nozick'in insan doğası ve toplumsal düzene ilişkin görüşleri daha gerçekçi bir zemin üzerinden ilerlemektedir. *Çılgın Dünya*'daki gibi bir kurguda herkesin daha büyük paya sahip olmak istemesi makul görülür. Daha fazlasına yönelen insan doğasını yadsımamakta, daha az ayrıcalıklı olanın durumunu iyileştirmek için daha aza ikna etmemektedir. Nozick'in yetkilendirme teorisinin ilk ilkesi, sahipsiz malların elde edinmesini düzenler. Buna göre *Çılgın Dünya*'daki gibi bir durumda hile ve zora başvurmaksızın gerçekleşmişse, paraya ilk ulaşan onun sahibi olur. Eğer ilk edinim ve/veya transfer adil bir biçimde gerçekleşmemişse, bu kez tazmin/telafi ilkesi devreye girer. Mülkiyet üzerinden çıkacak bir anlaşmazlığın çözümü yine adalet ilkelerine başvurarak gerçekleşir. Nozick'e göre

asıl sorun, yeniden dağıtıma onay veren adalet kavrayışının neticesinde ortaya çıkan siyasal kurumlardır. Bireylerin haklarını güvence almak üzere ahlaki olarak meşru kabul edilebilecek yegâne devlet, minimal olanıdır. Nozick minimal devletle bir liberteryen ütopya sunar. Rawls'un toplumsal işbirliği ütopyasına göre daha gerçekçi temeller barındıran Nozick'in minimal devlet ütopyası ise modern toplumların siyasal pratiğinde daha az yer tutar.

Kaynakça

Anlı, Ö. F. (2012). "John Rawls'un Siyasal Liberalizminin Kantçı Temelleri ve 'Temelsiz' Liberalizminin Tutarlılığı", *Düşünme Dergisi*, Cilt 1, No:2, s. 49-70.

Bary, N. (2013). "Rawls'un Adalet Teorisi" içinde *Modern Siyaset Teorisi*, Ankara: Liberte Yayınları, s. 176-187.

Gorowitz, S. (1981). "Bir Adalet Kuramı" (çev. Serap Can), içinde *Çağdaş Siyaset Felsefecileri*, İstanbul: Remzi Kitapevi.

Locke, J. (2004). *Hükümet Üzerine İki İnceleme, Sivil Yönetimin Gerçek Kökeni, Boyutu ve Amacı Üzerine Bir Deneme* (çev. Fahri Bakırcı), Ankara: Babil Yayınları.

Kant, I. (2019). The Idea for a Universal History with Cosmopolitan Intent, Erişim, 11.12.2019, <https://www.pro-europa.eu/europe/kant-immanuel-idea-for-a-universal-history-with-cosmopolitan-intent/>

Kocaoğlu, M. (2013). *Ütopya ve Gerçeklik Arasında Adalet Problemi: John Rawls ve Robert Nozick'in Adalet Teorilerinin Karşılaştırılması*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kocaoğlu, M (2019). "Robert Nozick'in Minimal Devlet Savunusu" içinde Liberteryenizm ve Anarko Kapitalizm, (ed. Coşkun Can Aktan & Ahmet Taner), SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Yayınları, s. 69-90.

Kramer, S. & Coffey T. M. (1997). *A Mad, Mad, Mad, Mad World: A Life in Hollywood*, New York: Harcourt Brace Company.

Kymlicka, W. (2016). *Çağdaş Siyaset Felsefesine Giriş* (çev. Ebru Kılıç), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Nozick, R. (2006). *Anarşi, Devlet ve Ütopya*, (çev. Alişan Oktay), İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Rawls, J. (1999). *A Theory of Justice*, Cambridge: Harvard University Press.

Rawls, J. (2005). *Political Liberalism* (Expanded Ed), New York: Columbia University Press.

Stanley Kramer (Yapımcı ve Yönetmen) (1960), *Inherit the Wind* [Sinema Filmi] ABD: MGM

Stanley Kramer (Yapımcı ve Yönetmen) (1961), *Judgement at Nuremberg* [Sinema Filmi] ABD: MGM

Stanley Kramer (Yapımcı ve Yönetmen) (1967), *Guess Who's Coming to Dinner* [Sinema Filmi] ABD: Columbia Pictures Corporation

Stanley Kramer (Yapımcı ve Yönetmen) (1969), *The Secret of Santa Vittoria* [Sinema Filmi] ABD: MGM.